It-Torri ta' Tessalonika

FILIPPI, TESSALONIKA U ATENI

Noel Muscat ofm

San Pawl fil-Greċja

Il-Greċja hi pajjiż turistiku li timmarka l-benniena tal-kultura Ewropea fl-era klassika. Imma l-Greċja mhijiex biss magħrufa għall-monumenti tal-era klassika u għall-mitoloġija u l-opri tal-filosfi kbar bħal Aristotile, Platone, Socrates u oħrajn. Lanqas ma hi famuża biss għall-ġmiel naturali tal-muntanji u tal-kosta tagħha, u tan-numru kbir ta' mill-inqas 1200 gżejjer abitati (madwar 6000 jekk wieħed jgħoddhom kollha) imxerrdin fil-Baħar Eġew, fil-Baħar Jonju, u fil-Mediterran. Il-Greċja hi art biblika, għax tissemma' diversi drabi fl-Iskrittura, u speċjalment fl-Atti tal-Appostli. Kien San Pawl li evanġelizza r-reġjuni tal-Maċedonja u l-Akaja fit-tieni u t-tielet vjaġġi missjunarji tiegħu, u li waqqaf diversi komunitajiet ekkleżjali, li jinkludu l-Knejjes ta' Filippi, Tessalonika, Ateni, Korintu, fost l-aktar importanti, imma wkoll diversi oħrajn, fosthom komunitajiet fil-gżira ta' Kreta u f'Ċipru (li kienet taħt l-influss tal-kultura Griega fl-1 seklu). Waqaf ukoll fil-gżejjer ta' Samos, Kos u Rodi fi triqtu lura lejn il-Palestina. Fuq kollox, il-Greċja timmarka wieħed mill-aktar reġjuni importanti għall-iżvilupp tal-monakeżimu Orjentali fl-ewwel sekli tal-era Kristjana. Għal dawn ir-raġunijiet sejrin niddedikaw din is-sena għal xi artikli dwar il-knejjes apostoliċi u l-postijiet fil-Greċja li huma marbutin mal-Iskrittura jew mat-tradizzjoni monastika tal-Orjent. Sejrin insemmu biss xi postijiet importanti u nibdew bil-bliet li evanġelizza Pawlu fit-tieni vjaġġ missjunarju tiegħu.

San Pawl imsejjaħ biex jevanġelizza l-Maċedonja

Il-Ktieb tal-Atti tal-Appostli jirrakkonta dwar il-vjaġġi missjunarji ta' Pawlu. Normalment nitkellmu dwar tliet vjaġġi li għamel l-appostlu tal-ġnus. L-ewwel vjaġġ insibuh rrakkontat fil-kapitli 14 u 15 tal-Atti. Wara l-Barnaba mar ifittex lil Pawlu li kien jinsab fil-belt tiegħu ta' Tarsu fiċ-Ċiliċja u ħadu miegħu Antjokja, hemmhekk huma evanġelizzaw lill-pagani u twieldet komunità Kristjana fjorenti. Darba, waqt li l-profeti u għalliema kienu jitolbu, l-Ispirtu s-Santu talabhom biex jaħtru lil Barnaba u Pawlu biex imorru jevanġelizzaw. Huma marru fil-port ta' Selewċja u salpaw lejn il-gżira ta' Ċipru, li evanġelizzawha kollha, minn Salamis sa Pafos. Imbagħad komplew triqthom bil-baħar lejn il-penisola tal-Anatolja (Turkija). Niżlu f'Perġe fil-Panfilja u mbagħad evanġelizzaw il-bliet tal-intern tal-altipjan Anatoliku, jiġifieri Antjokja tal-Pisidja, Ikonju, Listra u Derbe. Barnaba u Pawlu kienu l-ewwel jevanġelizzaw lil-Lhud fis-sinagogi, imma dawn bosta drabi kienu jippersegwitawhom, u għaldaqstant bdew jippriedkaw lill-pagani b'suċċess. L-ewwel vjaġġ rahom jirritornaw lejn Antjokja, u mbagħad fil-kapitlu 15 jitilgħu Ġerusalemm biex jispjegaw il-ħidma tagħhom favur il-pagani lill-assemblea tal-Knisja ta' Ġerusalemm, immexxija minn Ġakbu u Kefas (Pietru). Sa dan il-mument il-protagonista kien pjuttost Barnaba, imma Pawlu malajr beda jieħu r-riedni f'idejh, malli mbagħad iddeċieda li jmur għat-tieni vjaġġ missjunarju ma' Sila, wara li kisirha ma' Barnaba minħabba Ġwanni Marku, il-kuġin ta' Barnaba, li kien abbanduna l-missjoni fl-ewwel vjaġġ.

Kien qrib is-sena 49 jew 50 meta Pawlu u Sila telqu lejn Derbe u Listra, fejn kien hemm diġà komunitajiet Kristjani. F'Listra Pawlu għażel lil Timotju bħala kollaboratur tiegħu. Timotju kellu jkun wieħed mill-aktar dixxipli fidili lejn Pawlu. L-Atti jirrakkontawlna kif żviluppa dan il-vjaġġ. Pawlu kellu l-intenzjoni li jkompli jevanġelizza l-Anatolja, imma l-Ispirtu s-Santu kellu proġetti oħrajn. Nisimgħu r-rakkont mill-pinna ta' Luqa:

"Qasmu mbagħad il-Friġja u l-art tal-Galazja, għax l-Ispirtu s-Santu ma

ħallihomx ixandru l-kelma fl-Asja. Kif waslu fl-inħawi tal-Misja, ippruvaw jidħlu f'Bitinja, imma l-Ispirtu ta' Ġesù ma ħallihomx. Għalhekk għaddew minn Misja u niżlu Troas. Bil-lejl Pawlu kellu viżjoni; ra raġel mill-Maċedonja, wieqaf, jitolbu hekk: 'Ejja l-Maċedonja u għinna.' Malli ra din il-viżjoni, malajr fittixna nitilqu lejn il-Maċedonja, għax fhimna tajjeb li Alla kien sejħilna biex immorru nxandrulhom l-Evanġelju" (Atti 16,6-10).

Din kienet l-ewwel okkażjoni li fiha Pawlu kellu jxandar l-Evanġelju fl-Ewropa. Il-Greċja kif nafuha llum kienet tinkludi żewġ provinċji kbar, jiġifieri l-Maċedonja fit-tramuntana u l-Akaja fin-nofsinhar, fil-penisola tal-Peloponnesos. Kien f'dawn ir-reġjuni li l-appostlu tal-ġnus kellu jikkonċentra l-missjoni tiegħu waqt it-tieni vjaġġ.

Pawlu u sħabu salpaw minn Troas fuq il-kosta Anatolika u qasmu l-Baħar Eġew. Għaddew maġenb il-gżira ta' Samotraki u waslu fil-port ta' Neapolis. Il-belt ta' Neapolis fit-Traċja illum tissejjaħ Kavala. Kienet port li fih kienet tgħaddi t-triq Rumana msejħa Via Egnazia, li minn Dyrrachium (Dürres fl-Albanija) kienet taqsam il-penisola Balkanika lejn il-Baħar Eġew. Illum Kavala hi belt li tinsab fuq promontorju bil-port taħtha u fiha diversi fdalijiet antiki, fosthom l-akwedott monumentali li jmur lura għall-epoka Rumana u li nbena kif inhu llum minn Suleiman.

Mis-sezzjoni Atti 16,10 niltaqgħu għall-ewwel darba mal-użu tal-ewwel persuna plural "aħna": "malajr fittixna nitilqu lejn il-Maċedonja." Dan kollu jindika li anke Luqa, l-awtur tal-Atti tal-Appostli, kien preżenti mal-Appostlu Pawlu fit-tieni vjaġġ missjunarju tiegħu.

Minn Neapolis Pawlu mar mill-ewwel fil-belt ta' Filippi. Il-belt kienet issemmiet għal Filippu II tal-Maċedonja, li kien rebaħha fis-sena 356 q.K. L-Atti jsejħulha "il-belt ewlenijia tal-provinċja tal-Maċedonja u kolonja Rumana" (Atti 16,12). Kien f'din il-belt importanti li Pawlu waqqaf l-ewwel komunità Kristjana fl-Ewropa.

Pawlu fil-belt ta' Filippi

L-Atti jirrakkontaw kif Pawlu u sħabu Sila, Timotju u Luqa, wara ftit jiem li kienu ilhom f'Filippi, ħarġu f'jum is-Sibt, u billi fil-belt ma kienx hemm sinagoga, erħewlha lejn ix-xmara, fejn xi Lhud nisa kienu miġburin għat-talb. Illum il-ġurnata l-fdalijiet arkeoloġiċi ta' Filippi jinsabu qrib il-belt ta' Krinides. Għadhom jidhru l-fdalijiet tal-akropoli tas-seklu 4 q.K., anfiteatru Grieg u Ruman, il-Forum u t-tifkira Kristjana tal-post li fih Pawlu u Sila ġew maqfulin fil-ħabs sakemm bil-lejl sar terremot qawwi li kien il-kawża tal-liberazzjoni tagħhom u tal-konverżjoni tal-għassies tal-ħabs u tal-familja tiegħu.

Imma qabel ma nirrakkontaw din il-ġrajja tajjeb ngħidu li, meta Pawlu mar qrib ix-xmara, hu sar jaf lil waħda mara jisimha Lydia, li kienet minn Tjatira: "Meta wasal is-Sibt, ħriġna barra l-bieb tal-belt, lejn xatt ix-xmara, fejn dehrilna li kien hemm dar tat-talb. Qgħadna bilqiegħda, u bdejna nkellmu lin-nisa li kien hemm miġbura flimkien. Waħda minnhom kien jisimha Lydia, mara minn Tjatira, neguzjanta tal-porpra u kienet tqim lil Alla. Hija qagħdet tismagħna, u l-Mulej fetħilha qalbha biex tifhem dak li kien jgħid Pawlu. Wara li tgħammdet, hi u l-familja tagħha, talbitna u qaltilna: 'Jekk jidhrilkom li jiena nemmen fil-Mulej, ejjew oqogħdu d-dar tiegħi.' U ġagħlitna noqogħdu għandha (Atti 16,13-15).

Fl-istess żona arkeoloġika ta' Filippi hemm fdalijiet ta' bażilika tar-4 seklu, imma speċjalment knisja żgħira li tfakkar il-magħmudija ta' Santa Lydia, l-ewwel mara Kristjana tal-Ewropa. Il-ħabs li fih kienu maqfulin Pawlu u Sila wara r-rewwixta li qamet kontrihom minn naħa tal-Lhud hu wkoll post

Kristjan fl-istess fdalijiet arkeoloġiċi. Ir-rakkont jinsab f'Atti 16,16-40. Pawlu kellu jibqa' grat lejn il-komunità Kristjana ta' Filippi, hekk li kiteb Ittra lill-Filippin u jsemmi fiha li hu kien laqa' d-doni li kienu bagħtulu meta kien il-ħabs f'Ruma. Nistgħu ngħidu li Filippi kienet l-ewwel belt Kristjana fl-Ewropa.

Lill-Kristjani ta' Filippi Pawlu kitbilhom Ittra li waslet għandna, l-Ittra lill-Filippin. Meta naqraw din l-Ittra jidher li Pawlu kitibha meta kien jinsab il-ħabs. Għaldaqstant din hi waħda mill-Ittri msejħin "tal-priġunija". Ma tirreferix għall-episodju li seħħ proprju fil-belt ta' Filippi, fejn Pawlu u Sila ġew maqfulin il-ħabs għal lejl wieħed, u li semmejniha aktar 'il fuq. Mill-Atti nafu li Pawlu kien il-ħabs f'Ċesarija Marittima u mbagħad f'Ruma. Billi fl-Ittra hu jitkellem mill-"pretorju" u mid-"dar ta' Ċesari", diversi jaħsbu li din inkitbet waqt il-priġunija Rumana. Imma, fil-fatt, l-Atti jsemmu biss l-ewwel priġunija Rumana, filwaqt li nafu li Pawlu kien reġa' spiċċa priġunier għat-tieni darba meta sofra l-martirju. Illum l-istudjużi huma x'aktarx tal-fehma li l-Ittra lill-Filippin inkitbet f'Efesu, waqt it-tielet vjaġġ missjunarju ta' Pawlu. Hemmhekk Pawlu dam sentejn sħaħ, u jikteb lill-Korintin li hemmhekk

kellu jħabbat wiċċu ma' persekuzzjoni qalila, u saħansitra mal-periklu tal-mewt (1Kor 15,32; 2Kor 1,8).

L-Ittra titkellem minn diversi spostamenti lejn Filippi. Il-Filippin bagħtu lil Epafroditu, wieħed mill-kollaboraturi ta' Pawlu, u miegħu bagħtu offerti ġenerużi li l-Appostlu japprezza ħafna. Pawlu jerġa' jibagħtu lura lejn Filippi u warajh jibgħat lil Timotju, u dan imur lura lejn l-Appostlu bl-aħbarijiet dwar dik il-komunità. Jidher li kien hemm komunikazzjoni kontinwa. Hu x'inhu, il-komunità ta' Filippi baqgħet waħda mill-aktar għeżież għal Pawlu, għax minnha saħansitra aċċetta doni, ħaġa li ma kienx soltu jagħmilha. Hekk jiktbilhom lill-Filippin:

"Intom tafu wkoll, Filippin, li fil-bidu tax-xandir tal-Evanġelju, meta ħallejt il-Maċedonja, ebda knisja oħra ħliefkom ma ssieħbet miegħi fil-qligħ u t-telf; għax imqar meta kont fit-Tessalonika, għal darba tnejn bgħattu tgħinuni meta kont neħtieġ. Mhux għax jien infittex l-għotjiet, iżda nfittex li l-frott joktor għall-ġid tagħkom. Għandi kull ma neħtieġ u iktar. Mtlejt b'kull ma wasalli mingħandkom permezz ta' Epafroditu bħala offerta tfuħ u sagrifiċċju milqugħ u mogħġub minn Alla. Jimliekom Alla tiegħi b'kull ġid fil-ħtieġa tagħkom" (Fil 4,15-19).

Għalkemm fil-bogħod Pawlu ma nesiex il-kortesija u l-imħabba li kienu urewh l-insara tal-komunità ta' Filippi meta wasslilhom l-Evanġelju.

Pawlu fil-belt ta' Tessalonika

Meta Pawlu ħalla Filippi u, flimkien ma' Sila, hu ivvjaġġa mit-triq li tgħaddi minn Amphipolis u Apollonia. Imbagħad waslu fil-belt importanti ta' Tessaloniki, jew

Veduta fuq Tessalonika

Tessalonika. Kienet il-belt prinċipali tal-Maċedonja. Illum Tessaloniki hi metropoli ta' aktar minn miljun abitanti, u hi t-tieni l-akbar belt fil-Greċja wara Ateni. Il-belt tinsab fuq il-Golf Theramikos, fuq il-majjistral tal-Baħar Eġew, u fuq il-punent għandha x-xmara Axios. Hi wkoll ċentru universitarju importanti.

Tessalonika ġiet mibnija fis-sena 315 q.K. minn Kassandros il-Maċedoni, li semmieha għal martu Thessalonike, bint Filippu II tal-Maċedonja. Fl-era Rumana Tessalonika kienet metropoli importanti, u l-aktar fl-era Biżantina. Fl-1 seklu tal-era Kristjana kienet ċentru kummerċjali importanti fuq il-*Via Egnatia*, li sal-lum għad hemm fdalijiet arkeoloġiċi tagħha fl-istess belt. Minħabba l-pożizzjoni ġeografika tagħha bħala belt li tħares fuq il-Baħar Eġew imma li kellha triq importanti ta' komunikazzjoni mal-punent tal-Penisola Balkanika u mal-Baħar Jonju u Adrijatiku, Tessalonika saret metropoli li kienet ideali għall-evanġelizzazzjoni minn Pawlu.

Fost il-monumenti storiċi importanti tal-belt ta' Tessalonika nsemmu l-Ark ta' Galerju u l-fdalijiet tal-epoka Rumana. L-imperatur Galerju miet fis-sena 313. Għad fadal il-fdalijiet tal-palazz imperjali u l-ark trionfali li jmur lura għas-sena 298, il-mawsolew u l-ippodromu. Hemm ukoll il-fdalijiet tal-agorà u fdalijiet tal-ħitan li kienu nbnew mill-imperatur Teodosju bejn is-snin 379 u 395.

Hemm diversi knejjes importanti f'Tessalonika. Fosthom insemmu l-knisja ta' *Haghia Sophia* li tmur lura għas-seklu 8 u li fiha mużajċi antiki. L-aktar knisja importanti hi l-Bażilika ta' San Dimitri (*Hagios Demetrios*), mibnija fuq il-post fejn dan il-qaddis Biżantin sofra l-martirju fis-sena 305. Hi knisja b'ħames navati u fiha mużajċi li jmorru lura għas-sekli 5-7. Għandha kripta tassew sabiħa li baqgħet intatta u li qatt ma nqerdet bit-terremoti. Il-Bażilika fiha wkoll il-qabar ta' San Dimitri li fl-ikoni Griegi dejjem hu rappreżentat riekeb fuq żiemel aħmar. Hemm ukoll il-Knisja tal-Appostli, tas-seklu 14, li fiha ħames koppli u fdalijiet ta' affreski u mużajċi.

L-aktar monument popolari ta' Tessalonika hu t-Torri Abjad, forma tonda, li hemm qrib il-baħar, u li nbena fi żmien il-ħakma Ottomana fuq fdalijiet ta' torri Biżantina. Fil-għoli fuq il-belt hemm ukoll il-fortizza antika li minnha wieħed jilmaħ dehra panoramika ta' Tessalonika.

Ir-rakkont tal-waqfa ta' Pawlu f'Tessalonika nsibuh f'Atti 17,1-9: "Għaddew minn Amfipoli u Apollonja u waslu Tessalonika, fejn kien hemm sinagoga tal-Lhud. Pawlu daħal magħhom fis-sinagoga, kif kien imdorri jagħmel. Għal tliet Sibtijiet wara xulxin kien jiddiskuti magħhom fuq l-Iskrittura, u jfehemhom u jippruvalhom li l-Messija kellu jbati u jqum mill-imwiet. U kien jgħidilhom: 'Il-Messija hu dan Ġesù li jien qiegħed inxandrilkom.' Xi wħud minnhom emmnu u ssieħbu miegħu u ma' Sila; fosthom kien hemm għadd kbir ta' Griegi li kienu jqimu lil Alla, u mhux ftit nisa mill-kbarat. Imma l-Lhud ġiethom l-għira, ġabru xi rġiel bla kont mit-triqat, ġemgħu l-folla, u qajmu rvell sħiħ fil-belt. Daħlu d-dar ta' Ġasone ifittxu lil Pawlu u 'l Sila biex iressquhom quddiem il-poplu. Billi ma sabuhomx, kaxkru lil Ġasone u 'l xi wħud mill-aħwa quddiem il-kapijiet tal-belt u bdew jgħajtu: 'Dawn l-irġiel, li qallbu d-dinja ta' taħt fuq; ġew hawn ukoll u laqagħhom għandu Ġasone. Huma lkoll qegħdin jeħduha kontra d-digriet ta' Ċesari, għax qegħdin jgħidu li hemm sultan ieħor, li hu Ġesù.' Meta semgħu dan il-kliem, il-folla u l-kapijiet tal-belt tħawwdu. Mbagħad, wara li Ġasone u l-oħrajn għamlu tajjeb għalihom, ħallewhom imorru."

Kien għal din ir-raġuni li Pawlu kellu jitlaq ukoll minn Tessalonika u jmur fi bliet oħrajn. L-ewwel ma mar kien fil-belt ta' Berija, illum Veria, fejn kellu aktar suċċess fil-predikazzjoni milli kellu f'Tessalonika, billi l-Lhud li kienu joqogħdu hemmhekk "kienu ta' qalb kbira aktar minn dawk ta' Tessalonika" (Atti 17,11). Imma anke hemmhekk Pawlu malajr sab persekuzzjoni minn Lhud li ġew ixewwxu n-nies minn Tessalonika, u kellu jitlaq minn hemmhekk u jmur f'Ateni. Imma l-Atti jgħidulna li f'Berija Pawlu kellu suċċess fil-ħidma ta' evanġelizzazzjoni: "Huma laqgħu l-kelma bil-ħeġġa kollha, u kuljum bdew iqallbu l-Iskrittura biex jaraw jekk dak li semgħu kienx minnu. Għalhekk ħafna minnhom emmnu; hekk ukoll għadd ġmielu ta' Griegi, nisa nobbli u rġiel" (Atti 17,12). Imma Pawlu malajr kellu jħalli Berija, filwaqt li ħalla warajh lil Sila u lil Timotju biex ikomplu l-ħidma tiegħu u mbagħad imorru jilħquh fil-kapitali tal-kultura Griegi, il-belt ta' Ateni.

Lill-insara ta' Tessalonika Pawlu kitbilhom żewġ Ittri. L-ewwel Ittra lit-Tessalonkin x'aktarx inkitbet fis-sena 51, ftit xhur biss wara li Pawlu kien mar f'Tessalonika. Pawlu kitibha meta kien Korintu, u hu l-ewwel waħda fost l-Ittri tiegħu. Anke t-tieni Ittra lit-Tessalonkin hi meqjusa li nkitbet ftit żmien wara l-ewwel waħda, għalkemm mhux l-eseġeti kollha jaqblu dwar dan. Jidher li lit-Tessalonkin Pawlu ried iqawwihom fil-fidi, u anke jikkoreġi l-idea żbaljata li kellhom dwar it-tieni miġja tal-Mulej, għax kienu jemmnu li din kellha sseħħ ma ddumx. Dan wassal għal xi problemi dwar kif kienu jqisu l-laqgħa ma' Kristu quddiem il-fatt li xi wħud mill-komunità Kristjana kienu diġà mietu. Problema oħra kienet li xi wħud kienu qed jitgħażżnu u jaħlu l-ħin prezzjuż. Pawlu jwissihom li t-tieni miġja tal-Mulej ma kinetx tfisser li wieħed ma kellux jimpenja ruħu biex jaħdem bl-onestà dment li għadu fid-dinja. L-Ittri lit-Tessalonkin huma dokumenti importanti u xhieda fuq il-Knisja tal-bidu u t-tama tagħha fil-qawmien mill-imwiet.

Pawlu fil-belt ta' Ateni

Il-metropoli ta' Ateni, kapitali tal-Greċja, illum għandha aktar minn 3 miljuni ta' abitanti, terz tal-popolazzjoni tal-Greċja. Hi belt mimlija storja u monumenti tal-era klassika, li jżuruha miljuni ta' turisti. Bħala belt ilha abitata sa mit-tieni millenju q.K. Kienet oriġinarjament ġabra ta' rħula ta' nies Joniċi li ngħaqdu flimkien madwar l-għolja tal-Akropoli, li sal-lum għadha n-nukleu storiku u arkeoloġiku tal-belt. L-isem tagħha ġej mill-alla Atena, l-alla tal-għerf, tal-gwerra, u tal-artiġġjanat, li l-ekwivalenti tagħha f'Ruma kienet l-alla Minerva. Il-monument prinċipali fuq l-Akropoli, il-Parthenon, hu ddedikat lilha. Fis-sekli 8 u 7 q.K. gawdiet minn perjodu ta' stabilità u prosperità kbira. Kien fis-sena 594 q.K. li fiha ddaħħlet leġislazzjoni u sistema ta' klassijiet soċjali li jiffurmaw il-bażi tal-ewwel tip ta' gvern demokratiku. Il-prinċipji tal-*polis*, jew tal-ħajja tal-belt ta' Ateni kienu l-ugwaljanza quddiem il-liġi, il-parteċipazzjoni diretta fil-ħajja politika u l-libertà tal-espressjoni, anke jekk kienu esklużi minn dawn il-privileġġi n-nisa, il-barranin u l-iskjavi. Il-gwerer kontra l-Persjani Darju u Serse, bejn is-snin 490 – 479 q.K., wasslu lil Ateni biex issir belt suprema fil-Greċja. Il-belt saret ċentru ta' filosofija, arti, letteratura, drama, u fiha kienu joqogħdu l-aqwa filosofi, retoriċi, artisti u poeti. Wara l-gwerra tal-Peloponnesos (431 – 404 q.K.) Ateni tilfet il-prominenza tagħha u fis-sena 337 q.K. ġiet sottomessa għal Filippu II tal-Maċedonja u Alessandru l-Kbir. Fl-1 seklu tal-era Kristjana, meta żarha Pawlu ta' Tarsu, kienet tilfet l-importanza tal-era ta' Pericles (seklu 5 q.K.) imma xorta baqgħet ċentru

spiritwali tal-Greċja u l-kapitali tal-ħsieb filosofiku.

Pawlu wasal Ateni fis-sena 51 u għall-ewwel qagħad jistenna l-wasla ta' Sila u Timotju minn Bereja. Il-waqfa tal-Appostlu tal-ġnus f'Ateni nsibuha rakkontata fil-kapitlu 17 tal-Atti tal-Appostli: "Kemm dam Ateni jistennihom, Pawlu kien jinkedd fih innifsu jara l-belt mimlija idoli. Għalhekk fis-sinagoga kien jiddiskuti mal-Lhud u ma' dawk kollha li kuljum kienu jinzertaw għaddejjin mill-pjazza tal-belt. Resqu wkoll jitħaddtu miegħu xi Epikurej u Stojċi. Uħud minnhom kienu jgħidu: 'X'għandu x'jgħid dan il-lablâb?' U oħrajn: 'Donnu messaġġier ta' xi allat stranġiera.' Għax kien ixandar lil Ġesù u lill-qawmien mill-imwiet (*Anástasis*). Għalhekk ħaduh magħhom u marru fl-Arjopagu u qalulu: 'Nistgħu nkunu nafu x'inhu dan it-tagħlim ġdid li qiegħed tgħallem? Għax int semmajtna ħwejjeġ li qatt ma smajna bihom, u aħna nixtieqalthough nkunu nafu x'inhuma dawn.' Issa l-Atenin kollha u l-barranin li kienu joqogħdu hemm ma kienu jehdew b'xejn ħlief b'li jgħidu jisimgħu xi ħaġa ġdida" (Atti 17,16-21). Kien fuq l-Arjopagu li Pawlu kellu jagħmel l-uniku diskors lill-uditorju pagan li jinsab fl-Atti, u li hu uniku fin-nisġa tiegħu. Imma qabel ma niflu dan id-diskors naraw ftit il-post tal-Arjopagu, li sal-lum wieħed għadu jista' jżur il-fdalijiet tiegħu fuq l-Akropoli, ftit distanza bogħod mill-Parthenon u fuq livell aktar baxx. L-isem Arjopagu jirreferi għall-"għolja ta' Ares". Din tinsab fuq il-grigal tal-Akropoli u kienet it-tribunal. Minn fuqha wieħed sal-lum jista' jgawdi veduta stupenda tal-belt ta' Ateni u tal-port tal-Piraeus. Ares kien alla Grieg tal-

Dehra tal-Akropoli ta' Ateni mill-Areopagu

gwerra u tal-kuraġġ. Oħtu kienet l-alla Athena. Kien fuq din il-għolja li Pawlu għamel diskors ċelebri li naqraw f'Atti 17,22-31.

Filwaqt li, meta kien ikellem lil-Lhud fis-sinagogi, Pawlu kien dejjem jitlaq mill-istorja sagra tal-poplu ta' Israel biex imbagħad jasal għal Ġesù bħala Messija, fil-każ tad-diskors li għamel fuq l-Arjopagu ta' Ateni ma setax juża dan il-metodu. Quddiemu kellu filosfi pagani, li saħansitra kienu jaħsbu li Pawlu ried jitkellem minn allat, li wieħed kien jismu Ġesù u l-oħra kien jisimha *Anástasis* (qawmien mill-imwiet). Għaldaqstant Pawlu beda d-diskors tiegħu bi kliem ta' *captatio benevolentiae*, jiġifieri billi jiġbed is-simpatija tal-uditorju tiegħu: "Rġiel ta' Ateni, qiegħed nara li intom f'kollox nies mill-aktar reliġjużi." U biex jibda b'argument tajjeb isemmi li ra altar li kellu kitba fuqu: "Lil alla mhux magħruf." B'hekk seta' jikkonvinċihom b'dak li huma stess kienu qed jaħsbu dwaru, jiġifieri li hu ried ikellimhom fuq xi divinità ġdida. U jibbaża d-diskors tiegħu fuq l-opra tal-ħolqien ta' Alla u fuq il-providenza tiegħu mal-bnedmin, biex jasal ħalli jikkonvinċihom li dan Alla ma għandux bżonn jiġi rappreżentat minn statwi ta' idoli u xbihat simili. Saħansitra jasal biex jikkwota poeta Grieg li kien qal: "Aħna fih ngħixu, nitħarrku u aħna," x'aktarx riferiment għall-poeta Grieg Aratos (seklu 3 q.K.). Meta wasal biex għamel din l-espożizzjoni kkonkluda d-diskors billi beda jirreferi għall-qawmien mill-imwiet ta' Ġesù: "Alla għalaq għajnejh sakemm il-bnedmin kienu għadhom ma jafux; issa għarrafhom li kulħadd għandu jindem, hu fejn hu. Għax hu għażel jum li fih għandu jagħmel ħaqq ġust mid-dinja permezz ta' bniedem li ħatru hu; u ta' dan kollu ta prova quddiem kulħadd billi lilu qajmu mill-imwiet" (Atti 17,30-31).

Dan kien il-mument li fih Pawlu intebaħ li d-diskors tiegħu kien kważi falliment. "Malli semgħu kliemu fuq il-qawmien mill-imwiet, xi wħud minnhom bdew jidħku; iżda oħrajn qalu: 'Nerġgħu nisimgħuk fuq dan darb'oħra.' Hekk Pawlu ħareġ minn ġo nofshom. Imma xi wħud issieħbu miegħu u emmnu; fost dawk kien hemm ukoll Dijonisju l-Areopaġita u waħda mara jisimha Damaris u oħrajn magħhom" (Atti 17,32-34).

Id-diskors dwar il-qawmien mill-imwiet ma kienx idoqq għall-widnejn tal-filosfi Griegi u għaldaqstant huma ċaħdu l-messaġġ ta' Pawlu. L-Appostlu ħa tagħlima li kellha sservieh għall-kumplament ta' ħajtu. Hu fehem li l-uniku messaġġ ta' salvazzjoni kien biss dak tal-iskandlu ta' Kristu msallab. Meta kiteb lill-Korintin aktar tard, hu wera kemm l-episodju ta' Ateni ikkonvinċih li Kristu msallab jibqa' skandlu għal-Lhud u għall-Griegi (pagani), imma li fih biss hemm is-salvazzjoni:

"Il-predikazzjoni tas-salib hija bluha għal dawk li jintilfu; imma għal dawk li jsalvaw, għalina, hi l-qawwa ta' Alla. Bħalma hu miktub: 'Neqred l-għerf tal-għorrief; nwarrab id-dehen tad-dehnin.' Fejn hu l-għaref? Fejn hu l-iskriba? Fejn hu l-filosfu ta' din id-dinja? Forsi Alla ma bellahx l-għerf tad-dinja? U billi, fl-għerf ta' Alla, id-dinja b'għerfha ma għarfitx lil Alla, Alla għoġbu jsalva lil min jemmen bil-bluha tal-predikazzjoni. Għax il-Lhud jitolbu s-sinjali, u l-Griegi jfittxu l-għerf, imma aħna nxandru lil Kristu msallab, skandlu għal-Lhud u bluha għall-Griegi; iżda għal dawk li huma msejħin, sew Lhud sew Griegi, Kristu huwa l-qawwa ta' Alla u l-għerf ta' Alla. Għax il-bluha ta' Alla hija għarfa aktar mill-bnedmin, u d-dgħufija ta' Alla hija aqwa mill-bnedmin" (1Kor 1,18-25).

L-Atti jibdew il-kapitlu 18 billi jgħidulna li minn Ateni Pawlu telaq u mar Korintu. L-ewwel parti tal-vjaġġ tiegħu fil-Maċedonja kien taħlita ta' suċċessi u fallimenti, u Pawlu daq il-persekuzzjoni tal-Lhud li ma ridux jilqgħu l-messaġġ tal-

Evanġelju, kif ukoll in-nuqqas ta' komprensjoni mill-Griegi pagani li ma ridux jaċċettaw il-misteru ta' Kristu rebbieħ fuq il-mewt. Quddiem uditorju li kellu qalb iebsa jew uditorju li kien jaħseb li l-għerf filosofiku seta' jagħtih tweġiba għal kollox, Pawlu intebaħ li l-Evanġelju kellu jiġi mxandar lill-fqajrin u lill-umli, kemm jekk kienu Lhud u kemm jekk kienu pagani. Kien għalhekk li darba oħra naraw lil Pawlu jieqaf għal sena u nofs fil-metropoli ta' Korintu, fejn seta' jifforma komunità Kristjana fjorenti minn dawk li kienu foqra u ta' kundizzjoni soċjali baxxa, u li kienu aktar disponibbli li jilqgħu l-Evanġelju. Anke huma, iżda, kellhom ikunu uġigħ ta' ras u ta' qalb għall-Appostlu tal-ġnus, li jfakkarhom li kien hu li nissilhom fi Kristu.